

Duurzame doorbraak komt van onderop

Zorgorganisaties kunnen straks niet meer zonder duurzaam beleid. De overheid voert de druk op en zorgprofessionals roeren zich. Bovendien liggen de kansen voor het grijpen.

Door Joost Bijlsma

Van 25 jaar inactiviteit naar een wereldwijde transformatie van de gezondheidszorg", is de prikkelende titel van de Lancet Countdown (zie kader). Dit initiatief roept de zorg op werk te maken van duurzamere zorg. De term 'inactiviteit' mag hard zijn, maar is op de zorgsector zeker van toepassing. Want de sense of urgency rond verduurzaming is nog altijd opvallend laag. Uit de meest recente resultaten van de Financiële Zorgthermometer van FIZI blijkt bijvoorbeeld dat slechts een kwart van de zorginstellingen duurzaamheidsdoelen heeft geformuleerd. Dit gaat in tegen de afspraken in de twee jaar geleden gesloten landelijke Green Deal Zorg. Daarin staat dat vijftig procent van de zorgorganisaties en tachtig procent van de ziekenhuizen eind 2018 moeten zijn gestart met verduurzaming.

Niet in de boardroom

Dat zorgbestuurders nog niet bepaald warmlopen voor duurzaam beleid, wordt bij het ministerie van Volksgezondheid onderkend. Zij benoemden Cathy van Beek, voormalig lid van de raad van bestuur van Radboudumc, in januari tot Kwartiermaker Duurzame Zorg. Het is haar opdracht om bestuurders wakker te schudden. Dat is absoluut nodig. Van

Beek signaleert: "Duurzaamheidsmanagers doen hun best en komen met goede voorstellen, maar de top geeft het nog te weinig prioriteit."

Van Beek verwacht dat ze als kwartiermaker een bescheiden bijdrage kan leveren bij het aanjagen van duurzaam beleid, maar ze blijft realistisch. Wat volgens haar ook werkt is een stok achter de deur door de overheid. Het kabinet heeft zich verbonden aan klimaatdoelen en wil dat de zorg fors bijdraagt. Als de sector zelf onvoldoende in beweging komt kan de overheid dat via regels en normen afdwingen. "De beste wake-up call voor duurzaam beleid was eigenlijk het besluit van minister Eric Wiebes dat ook de zorg van het gas af moet", stelt Van Beek. Daardoor kan niemand die nieuw bouwt of verbouwt meer om alternatieven voor aardgas en circulair bouwen heen.

Zingeving

Wie de opmars van duurzaamheid in het bedrijfsleven volgt, vraagt zich af waarom zorgbestuurders nog zo terughoudend zijn. Een mogelijke verklaring hiervoor is de overvloedige en voortdurend veranderende regelgeving in de sector. Dat maakt bestuurders reactief en risicomijdend. Dit remt

Lancet Countdown

Aftellen en actie! Klimaatverandering heeft een enorme impact op de gezondheid van mensen. Een commissie van het medische tijdschrift The Lancet luidde hierover in 2015 de noodklok. Zij waarschuwden dat de gezondheidswinst van de laatste vijftig jaar verloren dreigt te gaan door de gevolgen van klimaatverandering. Uit deze commissie kwam het initiatief The Lancet Countdown voort. Hierin zitten deskundigen in klimaat, economie, gezondheid, milieu, energie, logistiek en voeding verbonden aan 24 verschillende instellingen. Zij hebben op een rijtje gezet wat de gevolgen zijn van klimaatverandering voor de volksgezondheid en welke acties nodig zijn om deze te bestrijden. De eerste beroepsvereniging die door de Lancet Countdown aangedragen duurzaamheidsmaatregelen gaat uitvoeren, is de Europese nefrologievereniging ERA-EDTA. www.lancetcountdown.org

innovaties, terwijl duurzaam beleid om een vernieuwende aanpak vraagt. Maar dat is niet het enige. Directeur Fenna Heyning van de Samenwerkende Topklinische opleidingsZiekenhuizen komt met een andere verklaring: "Duurzaam beleid komt vaak voort uit de behoefte aan zingeving. Bij bedrijven die producten maken met weinig maatschappelijke meerwaarde, geeft duurzaam beleid ruimte om toch 'goed te doen'. In de zorgsector speelt dat niet. Het werk zelf is bijzonder zinvol." Heyning, internist/hematoloog koos zelf ook vanwege het waardevolle werk voor het artsenvak. "Onbewust is de gedachte misschien: ik doe al zoveel goed werk, waarom zou ik ook nog eens het licht uit doen?" Dat is volgens Heyning een denkfout. "Natuurlijk is het fantastisch levens te redden, maar het kan best allebei. Waarom zou je daarnaast onnodig schade veroorzaken aan milieu, mens en gezondheid?" Een ander obstakel voor duurzaam beleid kan zijn dat het wordt geassocieerd met efficiency-denken. En dat is in de zorg verdacht. Volgens Heyning kun je die koudwaterverres overwinnen met een aanpak volgens value based healthcare. "De gedachte daarachter is: als je de kwaliteit verhoogt, gaat de verspilling omlaag." Dat het goed mogelijk is om de kwaliteit te verhogen en de verspilling terug te dringen, blijkt bijvoorbeeld uit projecten voor duurzamere voeding in de zorg.

Big spender

Van Beek wil bestuurders verleiden om duurzaamheid meer als kans te gaan zien. Zij kunnen hiermee bijvoorbeeld zorgkosten terugdringen. Er is wat dat betreft nog een wereld te winnen. Want de zorg is naast een big spender ook een big waster. De luchtbehandeling in operatiekamers staat vaak onnodig aan, afval wordt nog nauwelijks gescheiden, medicijnen worden weggespoeld en waardevolle instrumenten hebben een ultrakorte levensduur. Van Beek geeft een voorbeeld van een creatieve oplossing uit 'haar' Radboudumc. "We knappen

anesthesie-monitorapparaten op. Dat levert in een periode van tien jaar bijna een miljoen euro op." Volgens Van Beek stimuleert de vraag naar duurzaamheid innovaties. Dit maakte ze mee met de afdeling radiologie. Ze vroeg of het mogelijk was om, net als het Deventer Ziekenhuis, met plaszakken te gaan werken. Dit maakt het mogelijk om slecht-afbreekbare contrastvloeistof op te vangen, zodat het verbrand kan worden. Aanvankelijk was het antwoord afwijzend vanwege de benodigde extra tijd en inspanning. Maar de vraag zette de afdeling aan het denken en leidde tot een nog betere oplossing: bepaalde onderzoeken in de buik kunnen gewoon met water.

Duurzame dokters

Bestuurders die zelf de duurzame kansen nog niet zien, zullen hier steeds vaker op worden gewezen door medewerkers. Dat gebeurde bijvoorbeeld bij het Noordwest Ziekenhuis in Den Helder. De raad van bestuur had grond aangekocht voor nieuwbouw, maar deze bleek daarvoor ongeschikt. Toen medewerkers dit vernamen, stelden zij voor om de grond op de locatie te gebruiken voor een zonnepark. De raad van bestuur besloot daarop de grond te verhuren aan een bedrijf dat een zonnepark bouwt. Het is de bedoeling dat het Noordwest Ziekenhuis de stroom gaat afnemen. Zo verduurzaamt de organisatie in een klap zijn volledige stroomconsumptie. En medewerkers kunnen aandeelhouder van het zonnepark worden. Van Beek ziet medewerkers als een belangrijk breekijzer voor een duurzame doorbraak. Zij wil 'groene' zorgprofessionals prikkelen om hun bestuurders wakker te schudden. Bij de Federatie Medisch Specialisten en beroepsvereniging V&VN pleit ze voor een beweging van duurzame dokters en verpleegkundigen. Een hoopgevende ontwikkeling vindt zij dat artsen activistischer worden. Zoals bijvoorbeeld oncologisch chirurg Ignas van Bebber van het Jeroen Bosch Ziekenhuis. Hij verdiepte zich

'Je kunt tot wel dertig procent water besparen'

in de gezondheidsrisico's van intensieve veeteelt in Brabant. Het fijnstof dat hiermee gepaard gaat, leidt onder meer tot een toename van longkanker. Daarom pleit Bebber voor het verkleinen van de veestapel. Hij vindt dat ook andere artsen hun duurzaamheidsverantwoordelijkheid moeten nemen.

Duurzame zorgpaden

Een duurzame dokter die de daad bij het woord voegt, is Peter Blankestijn. Hij is nefroloog bij het UMCU en lid van het hoofdbestuur van de Europese nefrologievereniging. "Klimaatverandering en vervuiling veroorzaken aantoonbare schade aan de volksgezondheid. Het principe van primum non nocere verplicht ons om er alles aan te doen om die schade tegen te gaan. Dat kan ook door onze eigen activiteiten minder vervuulend te maken. Wij gebruiken heel veel energie en water, bijvoorbeeld 140 liter per hemodialyse-behandeling. Dat water wordt verwarmd tot 37 graden Celsius en verdwijnt gewoon in de gootsteen." Blankestijn vormde bij zijn Europese Vereniging een duurzame initiatiefgroep, die in gesprek is met vier grote industriële aanbieders van apparatuur. "Het blijkt dat je tot wel dertig procent water kunt besparen. En met het afvalwater zijn andere nuttige dingen te doen, zoals de toiletten doorspoelen. Ook is het mogelijk warmte te hergebruiken. In een position paper gaan we aangeven wat de komende jaren nodig is om de nefrologie te vergroenen." Ook in het eigen UMCU werkt Blankestijn aan verduurzaming. Met een ad hoc-werkgroepje van zorgprofessionals – waar ook zijn collega, epidemioloog Rick Grobbee, deel van uitmaakt – stuurde hij zijn raad van bestuur een plan om zorgpaden te verduurzamen. "Tot nu toe concentreren wij ons als UMC in ons duurzame beleid op gebouwen en faciliteiten. We doen dat nog niet zo op het primaire proces, waar natuurlijk ook aanzienlijke winst is te halen." Het is niet bij een plan gebleven. Het zorgpad

hemodialyse wordt in het UMCU doorgelicht door milieu- en energiedeskundigen. Ook is een clubje met medewerkers gevormd die warmlopen voor het thema verduurzaming, vertelt Blankestijn. "Daar zit bijvoorbeeld een verpleegkundige in die zich enorm opwindt over het verspillen van disposables. Zulke mensen wil je aan boord hebben." Blankestijn verwacht kostenbesparingen die helpen om de duurder wordende zorg toekomstbestendig te maken. Hij ziet verduurzaming overigens slechts als de eerste trap van een tweetrapsrak. "Op langere termijn zullen we veel chronische zorg totaal anders moeten gaan organiseren. De moderne informatietechnologie biedt ongekende mogelijkheden die we nauwelijks gebruiken. Ook bijzonder belangrijk is dat de thema's 'duurzame zorg' en 'duurzame gezondheidszorg' in ons onderwijs aan medische studenten komen."

Vorderingen met voeding

De verduurzaming van zorgpaden staat nog in de kinderschoenen. Een terrein waarop al meer vorderingen zijn gemaakt, is voeding. Dit werd vroeger vaak vooral als kostenpost gezien, waarop gemakkelijk bezuinigd kon worden. Een gevolg hiervan was dat het doorsnee zorgvoedsel onsmakelijk was. Patiënten lieten het fabrieksmatig geproduceerde eten staan en het belandde in de afvalbak. Percentages van veertig procent verspilling waren geen uitzondering. Ook was er weinig aandacht voor de bijdrage van voeding aan gezondheid en welbevinden van de patiënt. Langzamerhand treedt hierin verbetering op. Zo gaat het Westfriesgasthuis met streekproducten en ter plekke bereide voeding verspilling te lijf (zie kader Meals on wheels). En slaagt het initiatief FoodforCare van het Radboudumc erin zieke patiënten te verleiden maaltijden te eten die aantoonbaar bijdragen aan hun herstel. Een drijvende kracht achter de verduurzaming is Diverzio. Dit is een stichting die zich inzet voor verduurzaming van zorgvoeding. Ook dit initiatief →

Meals on wheels

Patiënten van het Westfriesgasthuis in Hoorn krijgen gezonde streekvoeding met nauwelijks toevoegingen. Kabeljauw van de visafslag in Den Helder, witlof uit Nibbixwoud en spinazie uit Lutjebroek. Maar liefst tachtig procent komt uit de directe omgeving. Dit voedsel hoeft geen lange reis af te leggen van boer naar bord. En het smaakt ook nog eens goed, volgens patiënten. Zij kiezen zelf wat ze willen eten en krijgen precies de verlangde hoeveelheid opgediend, dankzij een meals on wheels-systeem. Dit werkt met buffetkarren waar de vooraf bereide maaltijden ter plekke kunnen worden gegaard. Zo gaat er vrijwel geen voedsel verloren. Het Westfriesgasthuis werkt(e) samen met topkok Ron Blaauw, GreenPort Noord-Holland Noord, Handelshuis Atlantis en Diverzio om deze nieuwe manier van werken tot een succes te maken.